

בר"ן דכל מלכי ישראל שהיו כפופים בבית שני למלכי עכו"ם אין להם דין מלך, אבל מלכי בית דוד שהתורה זכתה להם מלכות על ישראל, אם אין רק שלטון של ישראל עליו יש לו דין מלך כיון שהמלכות באה לו מכח ירושה, ולפיכך אין כבודו מחול כמבואר ברדב"ז. וזה ששאל רבי לר' חייא, מה אני כשעיר? כיון שיש לו שייכות למלכות בית דוד מצד הנקבות והוי עליו דין מלך, והשיב לו הרי צרתך בבבל, פירוש ריש גלותא שהוא מבית דוד הזכרים יש לו זכות המלכות ואתה כפוף לו, ולפיכך השמיט הרמב"ם דין נשיא ולא כייף, דסתם נשיא לשיטת הרמב"ם שאינו מלך אין עליו דין שעיר, ולדין שעיר בעינן מלך, ולא כהרמב"ן, אלא מה ששאל רבי מה אני כשעיר, מפני שאני מבית דוד ויש לי דין מלך גם כן, ועל זה השיב לו ר' חייא הרי צרתך בבבל הריש גלותא שהוא המלך מפני שהוא מבית דוד הזכרים, והפירוש הזה הוא לפי רב ספרא דמתני הכי: בעי מיניה רבי מר' חייא כגון אני מהו כשעיר אמר ליה התם שבט הכא מחוקק וכו', והפירוש, דהתם שבט מצד מלכות שהוא בא מן הזכרים והכא מחוקק מצד שררת התורה.

ואפשר דגם לפי מה דענה לו ר' חייא, הרי צרתך בבבל, גם כן הפירוש כמו שכתבתי. ומה שמקשה הגמ' מלכי ישראל ומלכי בית דוד אלו מביאים לעצמו ואלו מביאין לעצמן? אמר ליה התם לא כייפי אהדדי הכא אנן כייפינן להו לדידהו, גם כן הפירוש דמתחלה סברה הגמ' דהטעם דהוא מפני שיש לו שלטון בארץ ישראל כמו ריש גלותא בבבל, ועל זה הקשתה הגמ' מלכי ישראל ומלכי בית דוד, ומסיק הגמ' התם לא כייפי אהדדי, הכא אנן כייפינן להו לדידהו, הפירוש דהריש גלותא יש לו הכח על הנשיא בארץ ישראל אף שמצד המלכות אומות העולם שבא מכחם אין לו שלטון על ארץ ישראל כיון שארץ ישראל היתה תחת שלטון רומי ולא תחת פרס, אבל כיון דמצר ירושת מלכות ישראל שהריש גלותא בא ממשפחת דוד הזכרים יש לו שלטון על כל ישראל ויכול לכוף לנשיאי ישראל בא"י — יש לו דין מלך, כמבואר ברמב"ם הל' סנהדרין, אבל לא לנשיאי ישראל בא"י שכאים מבית דוד מהנקבות. והנה התוס' בחולין דף י"ח ע"ב ד"ה כיון, ומסקי התם בסוף דבריהם וז"ל: ואמרינן בפרק ב' דהוריות דף י"א נשיאי שבארץ ישראל אין מביא שעיר משום דאיכא בבבל ריש גולה ועשיר ממנו עכ"ל. ובאמת דברי התוס' תמוהים מאד לכל רואה, דהא בגמ' הוריות מוכח דלא משום חשיבות של עשירות הוא גדול מנשיא של ישראל אלא משום שיד ריש גלותא שבבבל תקיפא גם בארץ ישראל שהם כופין לנשיאי ישראל בא"י וצע"ג.

מלחמות ישראל, גיוס לצבא, ותנאי מלחמה

אחרי תקומת מדינת ישראל עברנו כמה מלחמות, וכולן היו מלחמות מצוה לעצם קיומינו. לפי הרמב"ם פרק ה' מהל' מלכים הל' א': ואיוו היא

מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם וכו', ובכל המלחמות שעברו על ישראל היתה עזרת ישראל מיד צר שבא עלינו להשמידנו, ועיין בגמ' סוטה דף מ"ד במשנה וגמ'.

במלחמת מצוה כתוב במשנה סוטה מד. שהכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, וברמב"ם פרק ד' מהל' מלכים הלכה ד', וכן יש עוד הבדל בין מלחמת מצוה למלחמת רשות מבואר במשנה ריש סנהדרין, ובמלחמת מצוה אין צריך ליטול רשות מבית דין הגדול אלא מלך ישראל יוצא מעצמו בכל עת וכופה את העם לצאת, אבל מלחמת רשות אינו מוציא את העם אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. וכן פסק הרמב"ם פרק ה' מהל' מלכים הלכה ב'.

ויש לברר אם בית דין הגדול מעכב במלחמת רשות, ואם שאר התנאים מעכבים במלחמת מצוה ורשות, כגון אורים ותומים, משוח מלחמה, וכן לא להתקיף את השונא מד' רוחות, וכן הכרזת שלום לפי הרמב"ם פרק ו' מהל' מלכים הל' א' שבין במלחמת מצוה בין מלחמת רשות אין עושין מלחמה עד שקוראין לשלום, אם הכריזו מלחמה בלי קריאת שלום אם זה מעכב בעצם הכרזת מלחמה, ולא יחול על זה דין מלחמה, ואין עליהם זכויות של מלחמה, כגון דין יפת תואר ודברים אסורים שמוותרים לאנשי מלחמה במצבים מיוחדים. עיין ברמב"ם פרק ח' מהל' מלכים הל"א, וחולין י"ז, ובכ"מ שם.

ובספר דבר אברהם חלק א' סי' י"א, באות ו' כתב, שאם בני ישראל יצאו למלחמת רשות ולא שאלו לבית דין הגדול כמבואר במשנה ריש סנהדרין, לא תל על זה דין מלחמה ואינו רק התנפלות של יחידים, כיון שלא היתה הכרזת מלחמה זו לפי כללי ההלכה, ויפת תואר שהותרה לצבא לא הותרה במקרה כזה, וכן לחלל שבת, כמבואר בגמ' שבת י"ט, ורמב"ם פרק ו' ממלכים הל' י"א.

אורים ותומים, אם מעכב בהכרזת מלחמה

שיטת הרמב"ן בהשלמה לספר המצות של הרמב"ם, שבין מלחמת מצוה ובין מלחמת רשות מצוה לשאול באורים ותומים, וזה לשון הרמב"ן: יראה לי, שמצוה על המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה, להיות שואל באורים ותומים, ועל פיהם יתנהג בענין, והוא אמר יתעלה: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה', על פיו יצאו ועל פיו יבואו, הוא וכל ישראל אתו וכל העדה וכו'" ולפני אלעזר הכהן יעמוד, זה באמת מצות עשה ולא עצה בלבד עכ"ל. ויש להסתפק אם כמו שרשות סנהדרין מעכבת במלחמת רשות ובמלחמת מצוה כמו כן רשות שאלת אורים ותומים מעכבת.

ובספר חמדת ישראל להגאון ר' מאיר דן פלוצקי מכאן דברי הרמב"ן

ששאלת אורים ותומים אינה לפסוק הלכה לצאת למלחמה, כי זה ודאי אין שום נבואה יכולה לחלוק על הלכה הנאמרה בתורת משה, שאין נביא רשאי לחדש דבר, שבמלחמת מצוה שנכלל בזה מלחמת עמלק ושבעה עממים אם יאמר להם אורים ותומים שלא לעלות ודאי שאין לשמוע, דתורה לאו בשמים היא. ולפיכך הוא מפרש כוונת הרמב"ן לפי מה שכתוב בספר החינוך מצוה תכ"ה, במצות מלחמת שבעה עממין וז"ל: ועובר על זה ובא לידו ויכול להרגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו בטל עשה זו עכ"ל, ובמנחת חינוך תמה על דבריו נהי דכל מצות נדחות מפני הסכנה מכל מקום מצוה זו דהתורה צותה ללחום עמהם, וידוע דהתורה לא תסמוך על נסים, וכדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה א"כ חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דעצם מלחמה זו ענין של סכנה אם כן המצוה ללחום אף שיסתכן ע"כ. ונראה בזה שגם דעת הרמב"ן כהחינוך, ולכן ס"ל דגם במלחמת מצוה היו שואלים באורים ותומים, אם ילכו למלחמה והיינו אם יצליחו במלחמה, דאם לא יצליחו ליכא מצוה לסכן את עצמם, וכמו דכל התורה כולה נידחת מפני פיקוח נפש הוא הדין במלחמת מצוה במקום שלא ידוע אם יצליחו אינם יוצאים למלחמה, לכן צריכים אורים ותומים אם יצליחו במלחמה או יש חובה עליהם ללחום, ועל זה ודאי סומכין על אורים ותומים, כיון דאינו לברר הדין אלא להגיד עתידות, כן נראה לי בכוונת הרמב"ן עכ"ל בזה.

יוצא מדבריו דשאלת אורים ותומים במלחמת מצוה אינה שאלת הלכה אם יש לנו חיוב ללכת למלחמה או לא, דעל זה אין אורים ותומים בר סמכא דאחרי שנתנה התורה לא בשמים היא, אבל האורים ותומים יגיד לנו עתידות אם נצליח במלחמה, ואם האורים ותומים יגיד לנו שלא נצליח במקרה זה במלחמה לא צריכים להכנס במלחמה, וזה כוונת החינוך גם כן "ובלבד שלא יסכן את עצמו" הכוונה, שיודעין בכירור שלא נצליח בזמן הזה, בזה סכנת נפשות דוחה שלא לצאת למלחמה מאחר שאין סיכויים שנצליח.

וכן נמצא סברא זו באחד מן הראשונים, והוא בפירוש הרלב"ג, בספר שופטים במלחמת גדעון נגד מדין שהיו לוחצין מאד את ישראל, שמסופר שם מפרק ו' עד סוף פרק ח', כל הפרשה הזאת עד הניצחון, וזו היתה אחת ממלחמות מצוה, עזרת ישראל מיד צר הבא עלינו, והנה הרלב"ג בהתועלת המגיעה מזה הסיפור סוף פרק ט'. בתועלת התשיעי כתב וז"ל: והוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו כחכמה, רצה לומר שאם לא יתברר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה, ולזה תראה שגדעון שאל אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם, ולפי שהיה ספק קצת באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו, עם שכרכוי האותות תתזק האמונה בנביא, כמו שביארנו לדברי התורה, על מה שאמר "והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו'", ולזה גם כן נתן השם יתעלה לגדעון אות

שלישי שכבר ינצח במלחמה, והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין עכ"ל. מבואר בדבריו יסוד זה שיש למנוע ללחום אפילו מלחמת מצוה בדרך מלחמת התאבדות, ולא להכנס במלחמה עם השונא אם לא ברור לנו שיש סיכויים לנצח.

והנה בתוס' בע"ז כ"א, הביאו משם רש"י למה טוריא נקרא כיבוש יחיד על ידי דוד, שלא היה שם אורים ותומים וששים רבוא עיי"ש, וכן הרמב"ן על התורה סוף פרשת עקב: כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם וכו' והטעם כי דוד כבש אותו ברצון נפשו "שלא שאל באורים ותומים" ולא נמלך בסנהדרין וכו' ע"כ דבריו, מפורש בראשונים שאורים ותומים מעכבים בקדושת ארץ ישראל, ולא נקרא זולתו שארץ ישראל נתקדשה על ידי כיבוש מלחמה.

ויש לחקור בדברי הראשונים האלה, שאומרים שכיבוש יחיד בסוריה היתה מפני שלא היה שם אורים ותומים, אם זה רק חסרון בקדושת ארץ ישראל, אבל עצם הכיבוש היה לו דין מלחמה, או שהפירוש כיון שלא היה אורים ותומים אין כאן כלל מלחמה אלא התנפלות ולפיכך לא נתקדשה בקדושת ארץ ישראל. והנה מלשון כיבוש יחיד, נראה שרק הכיבוש שלהם לא נקרא כיבוש, אבל לא שאין זה מלחמה רק התנפלות של יחידים, שהרי בהנהלת מלחמה יש ענין הכרזת מלחמה, וכמבואר ברמב"ם, פרק ו' ממלכים הל' ה': שלש כתבים שלח יהושע ער שלא נכנס לארץ, הראשון שלח מי שרוצה לברוח יברח, וחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים, וחזר ושלח מי שריצה לעשות מלחמה יעשה, והוא מירושלמי פרק ו' דשביעית, ויש סדר במלחמות להכריז מלחמה ולהפסיק את המלחמה, ואם לא נעשה לפי הסדר, אין על זה דין הכרזת מלחמה, אלא כמו שיחידים מתנפלים, ואין בזה כל הזכויות של מלחמה.

וכזה מוסבר דברי הרמב"ם פרק א' מתרומות הל' ב': ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכובשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים, אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אבינו אינה נקראת ארץ ישראל כדי שיהגו בה כל המצות. ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים אע"פ שלא נכבשה, כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש, עכ"ל הרמב"ם.

וכל האחרונים התקשו בסוף דבריו שכתב לפיכך חלק יהושע ובית דינו לשבטים לפני שנכבשה, שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ויכבוש, ומה הביאור בדבריו, ולפי דברינו ניחא כי כשהכריז יהושע מלחמה על הד' עממין, לא אמרין שכל שבט או משפחה שיכבשו את חלקם, שבכדי לעשות זה לכיבוש רבים צריכים שכל הששים רבוא יכבשו את כל חלק וחלק של כל שבט, אלא שנכבשו ע"י הכרזה ומלחמה כללית של עם ישראל, שכל זמן שלא נפסקה המלחמה ולא נכבשה כל הארץ לשבטיה, עוד נמשכה המלחמה הכללית של

כל עם ישראל, וזה פעל החלוקה של יהושע שזאת היא מטרת המלחמה וכל זמן שכל שבט לא קיבל את חלקו עוד נמשכה המלחמה, ולפיכך זה נקרא כיבוש רבים, שזה תלוי בהכרזת המלחמה והפסיקה, ודוק בזה. נחזור לשאלתנו שלא ע"י אורים ותומים אם זה חסרון בעצם המלחמה או שהוא חסרון בקדושת ארץ ישראל, שלא נקרא כיבוש וקדושת ארץ ישראל א"כ בא ע"י כיבוש עם כל התנאים.

הנה בספר החשמונאים א' ג' איתא: ויצו יהודה ויתקעו בשופרות ויריעו תרועה ויתן ראשים על העם, שרי מאות ושרי חמישים, ושרי עשרות, ויעבור קול במחנה לאמר: מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, או ארש אשה ולא לקחה, או נטע כרם ולא חללו, או איש אשר ירך לבבו ילך וישוב לביתו, ככתוב בתורת ה', ע"כ, והקשו האחרונים הרי שם היה מלחמת מצוה, הצר הבא עליהם, והכל יוצאים כמבואר במשנה סוטה ואין הכרזה? אבל לפי הרמב"ן יש לומר כיון שבבית שני לא היה אורים ותומים, כגמ' יומא כ"א: משתרכ בית המקדש ראשון בטלה אורים ותומים (ועי' רמב"ם כלי המקדש פרק י' הל' ד'), לא חל על המלחמות שלהם דין מלחמת מצוה ולפיכך הכריז יהודה המכבי כמו במלחמת רשות, וצ"ע בזה.

הקפת האויב מארבע רוחות

על מה שלמדנו בספרי פרשת מטות, ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה — נתן להם רוח רביעית לברוח כותב הרמב"ן זו מצות עשה, ומונה זה במנין המצות, והרמב"ם בפרק ו' ממלכים הל' ז' כותב: כשצריך על העיר לתפשה אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא נותנים מקום לברוח וכו' ע"כ. ונראה שהרמב"ן מונה זה במנין המצות, מפני מידת הרחמים, והרמב"ם סובר שזה לא מצוה, זה לימוד באיסטראטגיה של מלחמה, שאם יקיפו מכל צד, מחמת שהתיאשו מהייהם על שיפלו ביד צר, יעמדו על נפשם ויוכלו לעשות חיל. עיין במשך חכמה בזה, ולפי הרמב"ן שכל הענין שלא להקיף מדי רוחותיה היא מצוה ממידת החמלה, יכול להיות שזה מעכב בעצם המלחמה, ונפקע ממלחמה כזאת דיני מלחמה לענין יפת תואר, ואיסור גבילות וטרופות, ומלחמה בשבת, אבל לפי הרמב"ם זה לא שייך למצות מלחמה, אלא התורה למדה לנו חוקי המלחמה ע"פ תורת הנפש של האדם, ואין זה שייך לעצם דיני המלחמה ודוק בזה.

החינוך מצוה תקב"ז וכן הרמב"ן בהשלמות המצות על ספר המצות של הרמב"ם, כתבו: וכן מניחין רוח אחת בעיר מצור במלחמת הרשות שיברחו משם, ובמנחת חינוך תמה עלה, כיון דילפינן ממלחמת מדין, ושם היה על פי ציווי השם והיא מלחמת מצות ומנין להם לחלק שזה רק במלחמת רשות?

ויש לומר שהראשונים האלה סוברים, כמש"כ הרמב"ם בפרק ה' ה' הל' ד', דבמלחמת רשות אם לא השלימו הורגין כל הזכרים הגדולים ובוזזין כל ממונם ואין הורגים אשה וקטן, אבל מלחמת מצוה, מלחמת עמלק וד' עממין יש מצוה שלא תחיה כל נשמה, ולפיכך הם סוברים כיון שיש מצוה ולא תחיה כל נשמה לא שייך מצוה שלא להקיף מד' רוחותיה אדרבה יש מצוה להשמידם, אבל במלחמת מדין היו תנאים שונים ממלחמת מצוה, דבמלחמת מצוה הכל יוצאים כמבואר בסוטה, ושם היה אלף למטה, ובמלחמת מדין, מבואר בפרשת מטות: "וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם", ומחרימין רק הזכרים הגדולים, כמו מלחמת רשות, וא"כ נפקע מהם דין מלחמת מצוה לענין זה.

ולפיכך רק במקרה של מלחמה כמו במדין יש מצוה להניח רוח רביעית, אבל לא במלחמה שיש מצוה להשמיד את כולם ולא תחיה כל נשמה, באלה לא שייך דין כזה להניח רוח רביעית.

משוח מלחמה במלחמת מצוה

הרמב"ם פרק ז' מהל' מלכים הלכה א' כתב: אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת מלחמה ע"כ, ובכסף משנה, שבמלחמת מצוה המשוח מלחמה נתמנה רק לענין "אל ירך לבבכם" להגיד להם דברי תוכחה, אבל לחזור מעורכי מלחמה מי שבנה בית ולא חנכו או ארש אשה וכו' זה רק במלחמת רשות.

אבל רבנו יונה סוף פרק ראשון מסנהדרין חולק על הרמב"ם וסובר שדין משוח מלחמה נוהג רק במלחמת רשות, ולא במלחמת מצוה, כי עיקר משוח מלחמה הוא רק להכריז לאלו הצריכים לחזור מעורכי המלחמה, וכן הרמב"ם בספר המצות שלו מצות עשה קצ"א כתב כרבנו יונה. והאור שמח מביא הוכחה לדברי הרמב"ם, מגמ' מפורשת סוטה מ"ג א', דאמרינן שם לענין מלחמת מדין "פנחס זה משוח מלחמה", ושם היה מלחמת מצוה על פי ציוי ה'. ולפי מה שביארנו לעיל שמלחמת מדין היה חסר תנאי מלחמת מצוה, חדא שלא היה גיוס כללי, של כל ישראל רק י"ב אלף כמבואר, ובמלחמת מצוה הכל יוצאין, ובמלחמה כזאת שאין חיוב על כל ישראל יש הכרזה מי שבנה בית חדש ולא חנכו, וכן מי שארש אשה, וכן לא היה שם תנאי מלחמת מצוה שאין מניחין כל נשמה, ובמלחמת מדין כתוב "וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם", והורגים מהם רק הזכרים הגדולים כמו במלחמת רשות, וא"כ נפקע ממלחמת מדין דין מלחמת מצוה, ולפיכך היה מצוה שם למנות משוח מלחמה, ודוק בכל זה.

והנה במלחמת המכבים לא היה לכאורה משותף מלחמה, שבבית שני לא היה שמן המשחה. ונראה שאין זה עיכוב במלחמה, ואם יש שמן המשחה ויש משוח מלחמה ממנין אותו ואם לאו אין עיכוב בזה. ובמנחת חינוך מצוה ק"ז כתב, שבבית שני לא היה כלל משוח מלחמה, והוסיף מה שנמצא ביוסיפון שיהודה המכבי והוא בן מתתיהו היה משוח מלחמה היינו דהיו נקראין כן לכבוד, אבל לא היה להם כלל קדושת משוח מלחמה, ומסיק דנראה לענין מה שכהן משוח מדבר אל העם בשעת מלחמה אינו נוהג כלל בלי שמן המשחה, ולא היה דין זה נוהג בבית שני. ובמאירי סוטה דף מ"ב מוכח שיכול להיות כהן משוח במינוי בלי משיחה, שכתב שם: ודברו השוטרים, מה שוטר במינוי אף משוח מלחמה במינוי, אבל שלא במינוי לא, אפילו גדול או סגן, ולא עוד אלא כשנתמנה לכך היו מושחין אותו בשמן המשחה ועל זה היו קוראין אותו משוח מלחמה וכו' עכ"ל. מוכח בדבריו דאפשר להיות משוח מלחמה במינוי בלא משיחה, ולפי זה גם בבית שני היה משוח מלחמה במינוי בלי משיחה.

ובזה ניחא מה דאיתא בספר חשמונאים א' ג' אות נ"ד: ויצו יהודה ויתקעו בשופרות ויריעו ויתנו ראשים על העם, שרי מאות ושרי חמישים ושרי עשרות, ויעבור קול במחנה לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, או ארש אשה ולא לקחה, או נטע כרם ולא חללו, או איש אשר ירא וירך לבבו ילך וישוב לביתו ככתוב בתורת ה' ע"כ. מפורש שהיו כל דיני משוח מלחמה בבית שני, דמשיחה לא מעכב, אבל שם היתה מלחמת מצוה ולא היתה הכרזה ותוכחה, שכמלחמת מצוה הכל יוצאין, וכבר דיברנו על זה לעיל לענין אורים ותומים.

תקיעת הצוצרות בזמן מלחמה

יש לברר בדין תקיעת הצוצרות בזמן המלחמה, אם זה מעצם תנאי מלחמה, או זה רק לעורר לבקש רחמים. כתוב בתורה פרשת בהעלותך פרק י' "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אליכם ונושעתם מאויביכם", מפורש שיש מצוה לתקוע בחצוצרות בזמן מלחמה, ובספרי פרשת בהעלותך איתא: וכי תבאו מלחמה בארצכם, בין שאתם יוצאים עליהם. ובין שהם יוצאים עליכם, על הצר הצורר אתכם במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר וכו' ת"ל ונושעתם מאויביכם, אמרת צא וראה איזו היא מלחמה שישאל נושעים בה ואין אחריה שיעבור אין אתה מוצא אלא מלחמת גוג ומגוג, אין לי אלא מלחמה, מלחמת שדפון וירקון ואשה מקשה לילד וספינה מטורפת בים מנין ת"ל על הצר הצורר אתכם, על כל צרה שלא תבא על הציבור עכ"ל (על פי הגר"א).

מפורש בספרי שמפסוק זה ילפינן שני דברים, מצות תקיעת בחצוצרות בשעת מלחמה אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות, בין שאנו באים עליהם זו מלחמת רשות בין שהם באים עלינו זו מלחמת מצוה, ועוד דבר שכל צרה שלא תבא על הציבור, יש מצוה לתקוע בחצוצרות.

והנה הרמב"ם לא הביא הלכה זו של תקיעות חצוצרות בהל' מלכים שזו מקומה, והביא זה בריש הל' תעניות פרק ב' הלכ' ג': על הצרות שונאי ישראל לישראל כיצד, עכו"ם שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, או ליטול מהם מס, או ליקח מידם ארץ וכו' על צרות אלו מתענין ומתריעין וכו' ע"כ. מבואר בדבריו שתקיעות חצוצרות במלחמה אין זה מדיני מלחמה, וסדר מערכת הצבא כמו משוח מלחמה, אלא שזה ענין תפילה ובקשת רחמים, דאל"כ היה לו להביא הלכה זו בהל' מלכים ולא בהל' תעניות, שמרעין בחצוצרות על כל צרה שלא תבא, וזה ענין של בקשת רחמים, ולא מסדר מערכת מלחמה של הצבא.

וכן מפורש ברמב"ן על ספר המצוות להרמב"ם מצוה ה', שחולק שם על הרמב"ם וסובר שתפילה מדרבנן, כתב בתוך דבריו וז"ל: או לומר משכלל עבודה שנלמד תורתו ונתפלל אליו בעת הצרות, ותהיינה עינינו ולבנו אליו כעני עבדים אל יד אדוניהם, וזה כענין שכתוב וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם "והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם", והיא מצוה על כל צרה שכתב על הציבור לזעוק לפניו בתפילה ותרועה, והוא ענין שביאר שלמה ע"ה, כמו שכתוב "כהעצר שמים ולא יהיה מטר", וכתב "רעב כי יהיה שדפון או חסיל כי יהיה, כי יצר לו אויבו בארץ שעריו וכו' ופרש כפיו אל הבית הזה וכו'", ואם אולי יהיה מדרשם בתפלה עיקר מן התורה נמנה אותו במניינו של הרכ, ונאמר שהיא מצוה לעת צרה שנאמין שהוא יתברך שומע תפילה והוא מציל מן הצרות בתפילה וזעקה עכ"ל.

מבואר מדברי הרמב"ן דכל ענין של תקיעת חצוצרות בזמן מלחמה זה מענין בקשת רחמים, ולזעוק לאלקים שיושיענו מהצרות, ואין זה שייך למערכת המלחמה לצבא ישראל. ולפי זה בודאי אם לא תקעו בחצוצרות בזמן מלחמה, אין כאן חסרון בתנאי המלחמה.

סוגים של פטורים מגיוס חובה

חוץ מאלו שפטורים מגיוס חובה כמלחמת הרשות שכתוב בתורה פרשת שופטים, מי שבנה בית חדש ולא חנכו, או ארש אשה ולא לקחה, או נטע כרם ולא חללו, עיי"ש. יש סוג שפטור מגיוס חובה, פחות מבני עשרים. רש"י ריש במדבר א' ג': מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל, וברש"י מגיד שלא יוצאים בצבא פחות מבן עשרים, וכן הרשב"ם. ורבנו בחיי פרשת

כמדבר מסביר: לפי שאינו חזק כל כך למלחמה אלא מבין עשרים, וכמו שאמר חז"ל בן עשרים לרדוף. וכן הרמב"ן על התורה. שם פסוק ב', מפרש גם כן שאינו חזק כל כך, אבל הרמב"ן מפרש פירוש נוסף אחר, "כל יוצא צבא", לא לצבא מלחמה, אבל יתכן שיהיה פירוש כל יוצא צבא, כל היוצאים להקהל בעדה, כי הנערים לא יקהלו בתוך העם, "כי כל אסיפת עם תקרא צבא", וכן לצבא צבא בעבודת אהל מועד וכו' ע"כ.

ואברבנאל כתב, כל יוצא צבא בישראל לא פחות מעשרים ולא יותר מבן ששים, ואם יהיה בן ששים שיהיה טוב והגון למלחמה מתגייס לצבא, לפיכך לא זכרה התורה אלא קצה החיוב לצאת מבין עשרים ולא קצה השלילה שפטור בן ששים, חיוב אין עליו ומי שמרגיש שכחו עמו רשאי להתנדב.

בספרי: הירא ורך לבב, זה בן מ' שנה. אבל בפירוש המלבי"ם מחק תיבת מ' ובמקומו תיקן בן ששים, ובמדרש הגדול פרשת במדבר: מבין עשרים שנה, להוציא מי שהוא פחות מבין עשרים. כל יוצא צבא, להוציא את הזקנים והגרים והמומין שאינן ראויין למלחמה ע"כ, והמדרש לא מסביר לנו מתי נחשב לזקן, וכמנחת חינוך מצוה תקכ"ז כתב: רש"י, מגיד שאין יוצא פחות מבין עשרים, הוסיף בין למלחמת מצוה בין למלחמת רשות, וכעת לא ראיתי לרבנו הרמב"ם שיביא זה, שאין יוצאין פחות מבין עשרים, והרמב"ן על התורה מביא פירוש רש"י ולא כתב מנין לרש"י זה, אבל במדרש הגדול מפורש כרש"י, ואם כן קשה למה הרמב"ם השמיט זה.

בספרי פרשת שופטים: ר' יוסי הגלילי אומר מנין שלא יצאו למלחמה עד שיהו בו ידים ורגלים ועינים ושיניים ת"ל לא תחוס עיניך גפש בנפש עין בעין שן בשן וכו' וכי תצא למלחמה ע"כ, וברש"י שם בפרשת שופטים: עין בעין שן בשן וכו' כי תצא למלחמה, סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן, לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה ע"כ.

וגם כל סוגי מומים שאין יוצאים למלחמה השמיט הרמב"ם וזה מפורש ממש, ולמה השמיט? ובהתורה והמצוה להמלבי"ם על פרשת שופטים ד"ה כי תצא למלחמה כתב: ויכול להיות שמוסב גם על מה שאמר ר' יוסי הגלילי בס"י הקודם, שחסר עין או שן לא יוצא למלחמה, "שגם זה אינו נוהג במלחמת חובה". ע"כ.